

Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Postboks 8019
Akersgt. 64
0030 Oslo

DIN ČUJ./ DERES REF: BEAIVI / DATO:
12.09.2025

MIN ČUJ / VÅR REF: ÁŠŠEMEANNUDEADJI / SAKSBEHANDLER:
25/3853-5 Berit Anette Somby

Høringsinnspill NOU 2025:5 «Kvinner arbeidshelse»

1.0 Manglende samiske perspektiver i utredningen

Sametinget vil uttrykke bekymring over at NOU 2025:5 ikke inkluderer samiske kvinners arbeidshelse, til tross for at utredningen har som mål å gi et helhetlig bilde av kvinners helse og tilknytning til arbeidslivet. Samiske kvinner er en del av den norske befolkningen og har rett til likeverdige helsetjenester og arbeidsvilkår.

Vi merker oss at innvandrerkvinner er omtalt som en gruppe med særlige utfordringer. Det benevnes at «Forskning viser også at innvandrere opplever flere stressfaktorer i arbeidsmiljøet, som diskriminering, trakassering, trusler på grunn av etnisk bakgrunn og mangel på sosial støtte.» Det er positivt og viktig. Samtidig ber Sametinget om at samiske kvinner – som også møter de samme utfordringene som strukturelle barrierer, diskriminering og kulturelle utfordringer i arbeidslivet – får fokus i det videre arbeidet. Uten det kan det vitne om en systematisk svakhet i hvordan urfolksperspektiver ivaretas i nasjonale utredninger.

Samiske kvinner rapporterer om diskriminering, hets og vold – både i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Dette har dokumentert negativ innvirkning på psykisk og fysisk helse, og kan føre til økt sykefravær, lavere arbeidsevne og frafall fra arbeidslivet. I tillegg opplever mange at deres kultur og språk ikke blir anerkjent eller forstått i møte med arbeidsgivere og helsetjenester.

Kvinnehelseutvalget (NOU 2023:5) behandlet samiske kvinners helse i et eget kapittel, og uttalte:

«Utvalget legger imidlertid til grunn at det er store mangler i kunnskapen som foreligger om samiske kvinners helse. Utvalget har sett det som mest hensiktsmessig å behandle samiske kvinners helse som et eget kapittel i utredningen for å ivareta urfolksperspektivet på en god måte og for å belyse behovet for mer kunnskap.»

Dette viser at det finnes en faglig og politisk forståelse for at samiske kvinners helse og livsvilkår krever særskilt oppmerksomhet. Det er derfor urovekkende at dette perspektivet er fraværende i NOU 2025:5.

2.0 Kunnskapsgrunnlag om samiske kvinner i primærnæringene

Rapporten fra Kvinnearbeidshelseutvalget, NOU 2025:5 «*Kvinner arbeidshelse – Kunnskap og tiltak*», har som formål å styrke kvinners helse og deltakelse i arbeidslivet. Sametinget ønsker i denne sammenheng å påpeke et vesentlig manglende perspektiv i rapporten: **samiske kvinner**. Og herunder da også samiske kvinner i primærnæringene som i realiteten er en minoritet i minoriteten.

Ifølge *Regional analyse for samiske områder 2022* (interstats.io) fremgår det at samiske institusjoner har en relativt høy andel kvinnelige ledere, og at andelen kvinnelige næringslivsledere i samiske områder er høyere enn landsgjennomsnittet. Dette bildet endres imidlertid markant innen primærnæringene. Her er tre av fire siidaandelsinnehavere menn, fire av fem utøvende bønder er menn, og blant registrerte fiskere er hele 97 prosent menn.

Det eksisterer få strukturer, både i det samiske samfunnet og i det norske samfunnet generelt, som tilrettelegger for kvinners etablering og deltakelse i disse næringene. Det er imidlertid viktig å understreke at samiske kvinner i primærnæringene eksisterer, selv om de i stor grad er usynlige i det offentlige ordskiftet og i utvalgets rapport. Disse kvinnene bidrar aktivt til næringsutvikling og representerer en viktig ressurs for fremtidig bærekraft og innovasjon i samiske områder. De samiske primærnæringene utgjør ikke bare et økonomisk fundament, men er også bærere av språk, tradisjonell kunnskap, og duodji.

Likevel gjenstår det betydelig arbeid for å sikre likestilt deltakelse og reell innflytelse for kvinner i primærnæringene. Sametinget vil derfor understreke behovet for at fremtidige tiltak og politikktutforming inkluderer samiske kvinners erfaringer, utfordringer og behov, og at disse perspektivene integreres i kunnskapsgrunnlaget for nasjonal politikk på arbeidshelseområdet.

I Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport (2023) dokumenteres det hvordan fornorskingspolitikken har hatt konsekvenser for likestilling i det samiske samfunnet. Et særlig tydelig eksempel fremkommer i en ekstern utredning utført av Meløy (2022) på oppdrag fra kommisjonen i rapporten «Endringer i kjønnsroller og familiestruktur som følge av statlige tiltak i reindrifta». Her påvises det at statlige inngrep i reindriften har medført endringer i både kjønnsroller og familiestrukturer, med langvarige og dyptgripende konsekvenser for kvinners posisjon. Disse funnene understreker behovet for at kvinners rolle i samiske primærnæringer ikke bare anerkjennes, men også styrkes gjennom målrettede tiltak og politisk oppfølging. Det er avgjørende at fremtidige strategier for arbeidshelse og likestilling inkluderer samiske kvinners erfaringer og perspektiver for å sikre rettferdig representasjon og for å ivareta urfolk i tråd med internasjonale konvensjoner.

2.1. Økt risiko for vold

Et annet vesentlig aspekt som må synliggjøres i Kvinnearbeidshelseutvalgets arbeid, er de ettervirkningene fornorskningen har hatt på helse og levekår i samiske samfunn – særlig for kvinner. Sannhets- og forsoningskommisjonen trekker i sin rapport frem utfordringer knyttet til høye forekomster av vold og overgrep i samiske miljøer. Årsakene til denne volden er sammensatte, men kommisjonen peker blant annet på hjelpeapparatets manglende evne til å ivareta samiske brukere på en kulturell trygg og relevant måte. Det fremheves et behov for økt kunnskap om hvordan historiske traumer og sår fra fornorskningen fortsatt påvirker samisk helse, kjønnsroller og levekår.

Forskning viser at økt psykisk stress, økonomiske utfordringer og helseproblemer kan øke risikoen for vold og overgrep. I denne sammenheng må det også påpekes at presset på samiske primærnæringer – blant annet gjennom arealinngrep og statlige reguleringer – bidrar til økt belastning og usikkerhet, noe som igjen kan ha alvorlige konsekvenser for psykisk helse og familieliv. Regjeringens opptrappingsplan mot vold i nære relasjoner, Prop. 36 S (2023–2024), anerkjenner at samisk kultur utsettes for økende press fra storsamfunnet. Det fremgår at nye næringsinteresser og utbygging

av landområder har fått direkte konsekvenser for samisk næringsutøvelse, og at dette særlig rammer de tradisjonelle samiske næringene. Økt stress og usikkerhet knyttet til fremtiden kan føre til psykiske helseplager, som igjen øker risikoen for vold i nære relasjoner.

Videre viser en sammenstilling av internasjonal forskning at tap av landområder og svekkelse av urfolks tradisjonelle livsgrunnlag har sammenheng med økt forekomst av vold og overgrep i urfolkssamfunn. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har utgitt rapporten «Når tausheten brytes: Om vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep i samiske samfunn» i 2025, hvor det fremkommer at flere informanter fremhever mentale belastninger, press mot levestett og fremtidsusikkerhet som medvirkende årsaker til vold i samiske samfunn – særlig blant reindriftssamer. Det er rimelig å anta at tilsvarende forklaringsmodeller også gjør seg gjeldende i kystsamiske og elvesamiske områder, hvor fiskeressurser forsvinner, reguleringene er strenge og fremtiden oppleves som uforutsigbar.

Disse forholdene må tas på alvor i utvalgets videre arbeid. En helhetlig tilnærming til kvinners arbeidshelse kan ikke utformes uten å inkludere de strukturelle og historiske belastningene som samiske kvinner står overfor – både i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.

3.0 Sametingets kommentarer til NOU 2025:5 - med vekt på samiske perspektiver i foreslåtte tiltak

I våre kommentarer til høringsinnspillet ønsker Sametinget særlig å vektlegge hvordan de opprinnelige tiltakene i NOU 2025:5 kan og bør videreutvikles i den politiske og administrative oppfølgingen; særlig i eventuelle lov- eller tiltaksutforming for eksempel i en lovproposisjon (Ot.prp) eller stortingsmelding. Dette for å ivareta samiske kvinners erfaringer, rettigheter og behov. Nedenfor følger en gjennomgang av utvalgte tiltak, med forslag til hvordan disse kan i det videre arbeidet styrkes med et urfolksperspektiv:

Tiltak mot vold og trakassering

Med samisk perspektiv:

- Utvikle tiltak som anerkjenner og adresserer hets og diskriminering rettet mot samer, særlig i arbeidslivet og offentlig sektor.
- Etablere trygge varslingskanaler for samiske kvinner som opplever rasisme, hets eller trakassering på jobb.

Kompetanseheving, arbeidsmiljø og forebygging

Med samisk perspektiv:

- Inkluder samisk kulturforståelse og språkkompetanse i opplæring for NAV-ansatte, fastleger, bedriftshelsetjenester og arbeidsgivere
- Utvikle samisk-tilpassede mentorordninger
- Undersøke hvordan kulturelt stress, minoritetsstress, diskriminering og hets påvirker samiske kvinners helse og arbeidsevne.

Forskning og kunnskapsutvikling

Med samisk perspektiv:

- Etablere forskningsprosjekter som spesifikt undersøker samiske kvinners arbeidshelse, inkludert psykososiale belastninger, diskriminering og kombinasjonsnæringer.
- Samarbeid med samiske forskningsmiljøer og institusjoner som Sámi allaskuvla og UiT.
- Følge opp anbefalingene fra Kvinnehelseutvalget (NOU 2023:5) om å styrke kunnskapsgrunnlaget om samiske kvinners helse og livsvilkår, og sikre at dette også omfatter arbeidshelse og tilknytning til arbeidslivet.
- Integrere samiske perspektiver i helsefaglig utdanning og tjenesteutvikling, slik at helse- og arbeidslivstjenester bedre kan møte samiske kvinners behov.

Tiltak for unge kvinner i overgang til arbeidslivet

Med samisk perspektiv:

- Utvikle samisk-tilpassede karriereveiledningstjenester, inkludert støtte til unge kvinner som ønsker å kombinere utdanning, tradisjonelle næringer og moderne yrker.
- Styrke samisk ungdoms psykososiale støtteapparat i utdanningsløpet.

I tillegg ønsker Sametinget å rette oppmerksomheten mot flere områder som kan være avgjørende for å sikre reell inkludering, representasjon og rettighetsforankring for samiske kvinner i arbeidslivet:

Særskilt kompetanse og fokus

Det bør etableres en tydelig forventning om at alle relevante og etablerte nasjonale organer og institusjoner – herunder Likestillings- og diskrimineringsombudet, Arbeidstilsynet, NAV og andre offentlige instanser – har et særskilt ansvar for å følge opp saker som omhandler diskriminering av samiske arbeidstakere. Dette inkluderer veiledning til arbeidsgivere i spørsmål om tilrettelegging, rettigheter og kulturell forståelse, samt rådgivning til offentlige myndigheter og aktører i arbeidslivet. Videre bør disse organene bidra aktivt til kompetanseheving, forebygging av konflikter og utvikling av inkluderende praksiser som ivaretar samiske arbeidstakeres rettigheter og behov. En slik tilnærming er nødvendig for å sikre at samiske kvinner ikke bare inkluderes i arbeidslivet, men også gis reell mulighet til å delta på like vilkår.

Politikkutvikling og representasjon

Det må sikres samisk representasjon i nasjonale utvalg og prosesser som omhandler helse, arbeidsliv og likestilling, slik at urfolksperspektiver blir en integrert del av beslutningsgrunnlaget.

Styrking av samisk sivilsamfunn

Det bør gis styrket og langsiktig støtte til samiske kvinneorganisasjoner og fagmiljøer som arbeider med arbeidshelse, likestilling og rettigheter. Disse aktørene bør involveres aktivt i utforming, implementering og evaluering av tiltak som berører samiske kvinner.

Avslutning

Sametinget forventer at det videre arbeidet med NOU 2025:5 følges opp med tiltak som også inkluderer samiske kvinners erfaringer og behov. Det er avgjørende at urfolksperspektivet ikke bare nevnes i prinsippet, men faktisk integreres i kunnskapsgrunnlaget, i tiltakene og i den videre politikkutformingen.

Vi minner om at samiske kvinner har rett til likeverdige helsetjenester og arbeidsvilkår, og at Norge har både nasjonale og internasjonale forpliktelser til å sikre urfolks rettigheter. Når samiske kvinner ikke er inkludert i en utredning som skal danne grunnlag for nasjonal politikk om kvinners arbeidshelse, kan det svekke både legitimiteten og treffsikkerheten i tiltakene som foreslås.

Dearvuodaiguin / Med vennlig hilsen

Lisbeth Eira

Seksjonsleder Forskning, høyere utdanning, folkehelse

Sametinget Lisbeth Eira
ossodatdirektevra/avdelingsdirektør

Berit Anette Somby
seniorráđđeaddi/seniorrådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur. /

Dát reive lea elektrovnnalaččat dohkkehuvvon ja sáddejuvvo vuolláičállaga haga.

Hovedmottaker:

Arbeids- og
inkluderingsdepartementet

Postboks 8019

0030 Oslo

